

Spolu
„alejí Evropy“

Společně
„alejou Európy“

100 let nizozemsko-česko-slovenských vztahů
100 rokov holandsko-česko-slovenských vzťahov

Pieter J. Goedhart
Jan C. Henneman
Kryštof Krijt
Rebecca Krijtová
Ivo Mostert

Spolu „alejí Evropy“

Spoločne „alejou Európy“

Spolu „alejí Evropy“

100 let nizozemsko-česko-slovenských vztahů

Spoločne „alejou Európy“

100 rokov holandsko-česko-slovenských vzťahov

Pieter J. Goedhart, Jan C. Henneman,
Kryštof Krijt, Rebecca Krijtová, Ivo Mostert

Univerzita Palackého v Olomouci

2019

Oponenti

Mgr. Kateřina Křížová, Ph.D.

Mgr. Marcel Ištván, Ph.D.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

i. vydání, překlad

Originál *Samen op de 'laan van Europa' – 100 jaar Tsjechië & Slowakije in Nederland* byl vydán v roce 2018 vydavatelstvím Pegasus.

© Pieter J. Goedhart, Jan C. Henneman, Kryštof Krijt, Rebecca Krijtová, 2018

Photos © Ivo Mostert, 2018

Translation © Jana Rakšányiová, Denis Brezovan, Adela Fiřlová, Nicolette Forr, Tatiana Marciová, Barbora Ondruřová, Barbara Pavloviřová, Andrea Stredná, Ivana Trubirohová, Vladimíra Zumříková, Petra Źatkoviřová, Marta Kostelecká, Veronika Horářková, Christine Klauszová, Jakub Kiřř-Pozdník, Katrin Střihavková, Lenka Źárská, Wilken Engelbrecht, Kateřina Cukrová, Andrea Grygarříková, Barbora Hejduřková, Kristýna Janská, Pavlína Kovářová, Valentýna Luňářková, Marianna Mikócziová, Gabriela Vřzalová, Irena Kozmanová, Filip Frantál, Anna Kostková, Andrea Lerchová, Babeta Mareřová, Klára Šmejkalová, 2019

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2019

ISBN 978-80-244-5505-1 (print)

ISBN 978-80-244-5506-8 (online : PDF)

Úvodem k česko-slovenskému vydání

Když jsme v roce 2018 připravovali nizozemské vydání knihy *Samen op de 'laan van Europa' – 100 jaar Tsjechië & Slowakije in Nederland*, přemýšleli jsme o tom, jak bychom text mohli zpřístupnit také českým a slovenským čtenářům.

Z našich kontaktů s profesorem Wilkenem Engelbrechtem vznikla unikátní spolupráce mezi univerzitami v Bratislavě, Brně, Olomouci a Praze. Dvacet sedm posluchačů kateder nederlandistiky knihu přeložilo, střídavě do češtiny a slovenštiny. Díky jejich pilné práci a nadšení tak jen několik měsíců po nizozemském originálu vychází česko-slovenské vydání.

Jména překladatelů jsou uvedena u jednotlivých textů. Náš dík patří nejen jim, ale také všem vyučujícím, kteří je při práci na překladu podporovali – Janě Rakšányiové v Bratislavě, Martě Kostecké v Brně, Wilkenu Engelbrechtovi v Olomouci a Ireně Kozmanové v Praze.

Jsme rádi, že jsme knihu *Spolu „alejí Evropy“ / Spoločne „alejou Európy“* mohli 29. května představit v rámci setkání Regionaal Colloquium Neerlandicum 2019 na Univerzitě Komenského v Bratislavě.

Knihla zmiňuje mnoho stop, které Češi a Slováci v průběhu staletí zanechali v Nizozemsku. Možná tato četba může být inspirací k hledání stop Nizozemců v Česku a na Slovensku, stop z dávných dob, ale i ze současnosti, ze společné cesty „alejí Evropy“.

Na závěr bychom rádi vyjádřili svůj dík všem ostatním, kteří vydání knihy umožnili – vydavatelství Pegasus v Amsterdamu, Vydavatel-

ství Univerzity Palackého v Olomouci a Keesu Mercksovi. A také sponzorům: Danubiana Meulenstein Art Museu, Velvyslanectvím České republiky a Slovenské republiky v Haagu, Robertu Fremrovi, Original Mostert Photography a Goedemiddag!

Pieter J. Goedhart

Jan C. Henneman

Kryštof Krijt

Rebecca Krijtová

Fotografie: Ivo Mostert

Předmluva

V roce 2018 si Česko a Slovensko připomínají tři klíčové historické momenty. Před sto lety se zrodilo samostatné Československo, padesát let poté utnula vojska Sovětského svazu a Varšavské smlouvy pražské jaro a před pětadvaceti lety se Česko a Slovensko vydaly svou vlastní cestou jako dva samostatné státy.

V každém roce od zrodu Československa nalzáme určité styčné body s Nizozemskem: politické i kulturní, ekonomické i sportovní, závažné i veselé, věcné, ale také velice osobní. V této knize představujeme u každého roku formou události, příběhu nebo anekdoty jeden nebo více příkladů. Dvacet pět příběhů společně s fotografiemi míst v Nizozemsku ilustruje tyto styčné body a věnuje se i momentům z předchozích století.

Lidé jsou často událostmi nuceni k zásadnímu rozhodnutí, tak jako v roce 1968 – přesně v polovině století vztahů mezi Nizozemskem a Československem. Symbolicky se proto v polovině této knihy věnujeme příběhům o rozhodnutích jednoho velvyslance, několika politiků, ale i příběhům rodičů, jejich dětí, a dokonce i mladým milencům.

To, co se stalo před padesáti a pětadvaceti lety, jsou dnes již dějiny. Český a slovenský pamětní rok 2018 byl dobrou příležitostí pro hledání vzpomínek na pojítka s Nizozemskem. Překvapilo nás, kolik jsme jich našli a jak jsou bohaté, od „utečence“ Komenského v 17. století k uprchlíkům 20. století. Od jednání vlád a hlav států po přátelskou rivalitu na fotbalovém hřišti. Od budování továren po dětské seriály v televizi a samozřejmě nesmíme zapomenout ani na příchod ondatry do Nizozemska.

Doufáme, že pomocí převyprávění toho, co jsme našli v archivech, novinách a historických knihách, oživíme u starších generací vzpomínky na naše společné dějiny a že u mladších o ně vzbudíme zájem.

Na závěr bychom rádi vyjádřili svůj dík za nadšenou spolupráci Susaně van Oostveenové a jejím kolegům z vydavatelství Pegasus a Kees Mercksovi za příspěvky sponzorů. Pro použité zdroje bychom rádi odkázali na webové stránky www.cz-sk.nl.

Text:

Pieter J. Goedhart

Jan C. Henneman

Kryštof Krijt

Rebecca Krijtová

Fotografie: Ivo Mostert

Gabriela Vrzalová

1918: Začátek

Hned několik nizozemských deníků informovalo 29. října o zvěstech, které o dění v Praze kolují ve Vídni:

POZDVIŽENÍ V PRAZE

Praha, 29. října

Podle zpráv přicházejících z Vídně se zde o událostech v Praze šíří nejrůznější zvěsti. Národní výbor podle nich měl převzít řízení státu od rakouských úřadů, a způsobit tak bouřlivé scény v ulicích.

28. říjen probíhal v Praze skutečně dost chaoticky, události vyvrcholily přijetím zákona, který hlásal, že „samostatný stát československý vstoupil v život“.

Emil Filla, český kubistický malíř, který se na začátku první světové války uchýlil do Nizozemska a tam se připojil k tzv. Maffii, českému protirakouskému odboji, novinový článek o události četl ve svém amsterdamském bytě a slavil se svým domácím. I ten byl vzrušením bez sebe. „Jste svobodni! Vy si to teď zařídíte, jak to má být! U vás to bude lepší než u nás! Nejlepší na celém světě! Já půjdu k vám!“ Filla byl trochu užaslý: „Dosud jsme hleděli na Holandsko jako vzor v mnohém. Tak to má být! Kdybychom my to tak měli! A najednou dějiny nabídly šanci si to zařídit stejně, ne-li lépe.“

Dne 14. listopadu zvolilo Revoluční národní shromáždění Tomáše Garrigua Masaryka prvním československým prezidentem. On sám byl tou dobou sice ještě ve Spojených státech, ale 21. prosince konečně dorazil

do Prahy po cestě lodí a vlakem. O čtyři roky dříve, v říjnu 1914, byl Masaryk v Rotterdamu a československý stát v nedohlednu. Nová země však již existovala. V Masarykově myslí.

Andrea Lerchová

Naproti „Bílému domu“

Celé se to mohlo seběhnout následovně: prof. Tomáš Garrigue Masaryk vyšel v říjnu roku 1914 z hotelu Weimar na nábřeží Spaanschedade v Rotterdamu. Na druhé straně přístavu Oude Haven (Starý přístav) pozoroval imponující secesní budovu „Bílého domu“. V duchu už před sebou viděl stát se jménem, které na mapě ještě nikdy nestálo: Československo.

Masaryk byl v Nizozemsku, tou dobou neutrálním, aby se zde tajně setkal se skotským historikem a publicistou Robertem Williamem Seton-Watsonem. Ten se k němu připojil v hotelu Weimar. V hotelu a při procházce po rotterdamských nábřežích probírali, co by válka, která propukla v červenci, mohla přinést národům střední Evropy. Byli opatrní, protože v „Bílém domě“ naproti hotelu sídlil německý generální konzulát, odkud byli pravděpodobně také řízení němečtí agenti. Pokud by Rakousko-Uhersko a Německo válku prohrály, mohl by vzniknout prostor pro nové státy. Stát, který měl na mysli Masaryk, zahrnoval Čechy, Moravu, České Slezsko, Slovensko a Podkarpatskou Rus; země, které existovaly již od pradávna, ale byly součástí různých říší.

Seton-Watson podal zprávu o Masarykově vizi v memorandu, které se díky kontaktům dostalo na ministerstva zahraničních věcí v Londýně, Paříži a Petrohradě, tedy k protivníkům Rakouska-Uherska a Německa. Právě rozhovory v Rotterdamu byly začátkem Masarykovy snahy získat mezinárodní podporu pro osamostatnění Čechů a Slováků.

Po čtyřech letech strašné války se Masarykova vize v roce 1918 stala skutečností. Rakousko-Uhersko a Německo válku prohrály a dne 28. října

Památník „T. G. Masaryk a Rotterdam“ a „Bílý dům“, Geldersekaade, Rotterdam

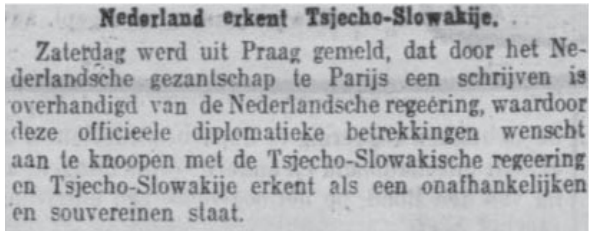
provolali Češi a Slováci v pražském Obecním domě nezávislost Československa. Jeho hranice se držely linií, které Masaryk nastínil Seton-Watsonovi v Rotterdamu.

Historický význam Masarykovy návštěvy v Rotterdamu stále budí zájem. Gert Andeweg jí věnoval studii v prestižní ročence *Rotterdams Jaarboekje 2014*. Tak se zrodil nápad připomínat si tuto návštěvu trvale. Díky podpoře Centra výtvarného umění Rotterdam a sponzorům z Nizozemska, Česka a ze Slovenska vznikl během jednoho roku na ulici Geldersekade před „Bílým domem“ památník. Dílo Hanse Citroena znázorňuje obrysy nového Československa, na podstavci je také Masarykův portrét a doprovodný text. Citroen vybral toto místo, aby udržel při životě vzpomínku na hotel Weimar, v němž se Masaryk a Seton-Watson potkali a který byl zničen, když v roce 1940 město bombardovali Němci. V kukátku umístěném na podstavci je vidět obraz původního hotelu, který jako by splýval s dnešní zástavbou naproti přístavu Oude Haven. Pokud Nizozemec zadá do Google Maps „Masaryk“, je rotterdamský pomník prvním výsledkem. Památník se také stal součástí tematické procházky po místech, kde v Rotterdamu za první světové války operovali špióni. V červnu roku 2018 u památníku *T. G. Masaryk a Rotterdam* pořídil štáb České televize záběry do dokumentu o místech, která Masaryk navštívil během první světové války.

Hranice Československa, tak jak je Masaryk navrhl v roce 1914 v hotelu Weimar naproti „Bílému domu“, byly definitivně stvrzeny roku 1920 Trianonskou smlouvou. Země tehdy čítala přibližně třináct milionů obyvatel, z toho asi sedm milionů Čechů, dva miliony Slováků, tři miliony Němců, tři čtvrtě milionu Maďarů, půl milionu Rusínů a sedmdesát pět tisíc Poláků. Složení obyvatelstva sehraje v dějinách nového státu významnou roli.

Andrea Lerchová

Další krátký příspěvek o Československu byl publikován v několika nizozemských denících dne 25. srpna.

Nizozemsko uznává Československo

Praha v sobotu oznámila, že nizozemská vláda předala prostřednictvím svého zastoupení v Paříži psaní, ve kterém navrhuje navázání oficiálních diplomatických vztahů s československou vládou a uznává Československo nezávislým a suverénním státem.

Českoslovenští občané žijící v Nizozemsku napsali prezidentu Masarykovi dopis, ve kterém žádali o podporu ve věci postavení památníku v Amsterdamu k připomenutí nezávislosti Československa. Z důvodu symboliky vybrali památník na počest jednoho z nejvýznamnějších uprchlíků, kteří byli v Amsterdamu během staletí vždy vítáni, Jana Amose Komenského. Komenský se narodil v roce 1592 na Moravě, avšak poslední část svého života strávil právě zde. Velká část jeho tvorby pochází z doby, kdy působil v Amsterdamu. Jeho památník tudíž do nizozemského hlavního města zajisté patří.

Valentýna Luňáčková

Po upevnění diplomatických vztahů nastal čas na zlepšení propojení obou zemí. Koncem ledna se nizozemské Ministerstvo zahraničních věcí dotázalo ředitelství Nizozemských drah, zda by bylo možné vytvořit vlakové spojení s Prahou. Vznikla dohoda mezi Německými, Československými a Nizozemskými drahami a v polovině roku vlaky začaly jezdit. Z Amster-

damu přes Magdeburg, Lipsko a Drážďany. Zhruba po dvaceti čtyřech hodinách cestující vystoupil v Praze.

Děni kolem památníku Komenského pokračovalo rychle. Železnice dopravila do Amsterdamu pro památník první kámen, pocházející z jeho rodného kraje blízko Uherského Brodu na Jižní Moravě. Památník měl stát na náměstí Valeriusplein v Amsterdamu naproti Amsterdamskému lyceu. Odjezd kamene z Prahy a jeho položení na Valeriusplein byly důvodem k oslavám.

Marta Kostecká

1921

Co se sportu týče, i v této oblasti se vztahy zlepšily. Dne 7. července se první fotbalový tým FC Kerkrade odvážil hrát proti národnímu československému týmu. V limburgských novinách *Limburger Koerier* se objevila obava spojená s financemi: „Podaří se pokrýt náklady na toto setkání?“ Stejně jako i obava ohledně výsledku: „A jaký bude výsledek, pokud prvotřídní soupeř se sedmi mezinárodními reprezentanty porazí oranžový tým?“* Pro ty, kteří fotbal nemají rádi, je zde ještě varování: fotbal bude mít v průběhu sta let vzájemných kontaktů důležitou roli. Také se opětovně ukáže, že obavy Nizozemců stran fotbalu jsou oprávněné.

Mariana Mikócziová

1922

Vítězný návrh památníku na náměstí Valeriusplein prominentního českého sochaře Jana Štursy vedl k tvrdé polemice v tisku – hodí se takovýto obrovský památník na toto místo? Štursa se rozhodl přijet do Amsterdamu a přizpůsobit návrh památníku místnímu prostředí.

Mariana Mikócziová

* Národní barva nizozemského mužstva je oranžová dle jména nizozemského královského rodu Oranžských.

1923

Další krok kupředu z hlediska ekonomických vztahů: bylo dohodnuto, že od 1. ledna následujícího roku bude možné posílat poštovní poukázky mezi Nizozemskem a Československem. Platily pro to však určité limity: mohlo být posláno nanejvýš 3000 korun do Československa a 200 guldenů do Nizozemska. Takovéto transakce byly možné do konce roku 2002, poté byly poštovní poukázky zrušeny.

Mariana Mikócziová

1924

Představa památníku v Amsterdamu byla stále reálnější: výška nebude 8,5 metru, ale 7 metrů, žulový podstavec a náklady kolem milionu tehdejších československých korun. Pro spolufinancování z veřejných a soukromých fondů vznikla v Praze samostatná nadace.

Mariana Mikócziová

1925

A přesto byl projekt památníku zase opožděn. V Amsterdamu však již existovalo místo, které vybízelo k zamyšlení nad životem a duchovním dědictvím Moravana, konkrétně na známém kanálu Keizersgracht 123. Nyní zde sídlí *Academie van de Vrije Geest* (Akademie svobodného ducha). Její knihovna obsahuje originální díla Jana Amose Komenského, který je v Nizozemsku a ve světě znám spíše jako *Comenius*, podle jeho humanistického latinského jména.

Mariana Mikócziová

Jeho útočiště

Cesta do Nizozemska roku 1914 nebyla pro Tomáše Garrigua Masaryka zásadní pouze kvůli setkání se Setonem-Watsonem, ale také kvůli všudypřítomným stopám Komenského, jehož hrob se nachází na holandské půdě. Masaryk ve svých pamětech popisuje, jak myšlenka na něj zažehnala jeho poslední pochyby. Proto tedy začal Masaryk svou snahu o založení

samostatného státu chápat jako „Kšaft Komenského“, politický odkaz tohoto muže.

Komenský byl díky svému širokému záběru jako teolog, filozof, reformátor školství a politický myslitel „homo universalis“, renesanční člověk. Vyrostl v protestantském prostředí na Moravě a vystudoval teologii. Kazatelem a učitelem se stal v období relativní náboženské svobody. Ta ovšem vzala roku 1620 po bitvě na Bílé Hoře za své. Na jedno sto až dvě stě tisíc protestantů tehdy opustilo Čechy a Moravu. Mnoho z nich našlo útočiště v Nizozemsku, mezi nimi v roce 1656 i Komenský, jehož životní cesta vedla přes Polsko, Maďarsko a Švédsko. Posledních čtrnáct let svého života strávil právě v Amsterdamu.

Komenského s Amsterdamem pojil vzájemný obdiv. Městský úřad mysliteli přiznal roční apanáž a financoval vydání jednoho z jeho nejdůležitějších děl, *Opera Didactica Omnia*. Komenský na oplátku své *Veškeré spisy didaktické* věnoval amsterdamským radním. Jejich město přitom nazval „perlou všech měst, okrasou Nizozemí, pýchou celé Evropy“.

V roce 1920 zaslal prezident Masaryk děkovní telegram amsterdamskému starostovi Tellegenovi při příležitosti odhalení základního kamene Komenského památníku na náměstí Valeriusplein. Odpověď dorazila obratem. Ve francouzštině v ní starosta jménem městské rady mimo jiné píše: „(...) našim předkům bylo výsadou poskytnout Komenskému útočiště v tomto městě.“

Komenský je v Nizozemsku ještě stále znám především jako reformátor školství. Byl první, kdo ve výuce kladl důraz v první řadě na dítě. Zasadil se o vzdělání pro každého: chlapce i dívky, chudé i bohaté, mladé i staré, obyvatele měst i venkova. Komenský byl také zastáncem názorné výuky. Jazyky neučil odloučeně od situačních vztahů, ale naopak v jejich širších souvislostech. Komenského myšlenky nabyly v Nizozemsku mimořádného významu během debat o tamějším školství na konci devatenáctého a začátku dvacátého století.